

Siva vrana

//Urša Koce

Ob besedi »ptica pevka« običajno pomislimo na drobno, v zelenju skrito bitje, ki nas z milozvočno pesmijo pospremi v lep pomladni ali poletni dan. Kos, sinica, škrjanec, slavec in verjetno še katera so s svojimi prijetnimi ali virtuoznimi napevi navdihnili prenekaterega poslušalca, da je njim na čast še sam spesnil pesem in jim z njo izrazil svojo posebno naklonjenost.

Kakšno smolo imajo pri tem ptice iz družine vranov! Hreščče krakanje sive vrane v zgodnjem jutru vzbuja povsem drugačno razpoloženje kot lahko ptičje petje! Razlika je skoraj takšna kot med budnico z Bachovo melodijo in staro glasno »vekarico«. Le kako bi človek temu lahko bil naklonjen!? In to že navsezgodaj zjutraj!

Pevka? Dajte no mir!

Odrinimo razpoloženske misli za hip na stran in sivi vrani po ornitološko pogledimo v obraz. Čeprav po njihovem oglašanju to težko uganemo, vrani (*Corvidae*) in s tem seveda tudi siva vrana (*Corvus cornix*) sistematsko pripadajo podredu ptic pevok (Passeriformes). Ptice pevke se od drugih ptic ločijo po tem, da imajo ob organu za tvorjenje glasu, imenovanem sirinks (lat. *syrix*), kompleksno razvite mišice, zato lahko ustvarjajo melodično kompleksne napeve in/ali zelo raznolike klice. Ptičje petje, ki ga običajno občudujemo, je območno petje samcev, ki naznanjajo svojo navzočnost tako samicam kot tekmečem.

Sive vrane se s sovrstniki sporazumevajo predvsem z raznolikimi klici, ki so običajno glasni in hreščči in nič kaj podobni pesmi malih koncertantk. Klici so lahko enostavni ali sestavljeni, med njimi pa je tudi veliko oponašanja zvokov drugih živih bitij. Enostavnim klicem je bila tradicionalno pripisana natančno določena sporočilna vloga. To so različni opozorilni, bojni, paritveni klici, območni klici samcev in odzivni klici samic, klici samic na gnezdu in med zbiranjem v skupine itd.

V poglobljeni raziskavi oglašanja pri sivi tesno sorodni črni vrani (*C. corone*), ki se vedenjsko bistveno ne razlikuje od sive vrane, je raziskovalec Bossema v osemdesetih letih prejšnjega stoletja identificiral 23 različnih kategorij sestavljenih klicev. Različni sestavljeni klici lahko vsebujejo tudi enostavne klice, zato so se temelji tradicionalnemu prepričanju o točno določeni vlogi le-teh nekoliko razrahljali. V Bossemovi raziskavi so bili sestavljeni klici znatno bolj intenzivni pri teritorialnih osebkih, ki so se spopadali z vsiljivim sovrstnikom, zato jih funkcionalno primerjamo z območnim napevom drugih ptic pevok. Podobna vzporednica velja med enostavnimi klici vran in oglašnji drugih ptic pevok.

Simbolen pomen različnih »kra-kra« -jev?

Sodobni znanstveniki se težka upirajo misli, da imajo vrani razvit jezik s klici z natančno določenim simbolnim pomenom (besede). Največ raziskav je bilo doslej posvečenih znotraj vrstni zvočni komunikaciji ameriških vran (*C. brachyrhynchos*) in krorarjev (*C. corax*). Pri slednjem naj bi raziskovalci doslej prepoznali že vsaj šest besed. Ne tako malo, če upoštevamo, da so raziskave nekaj podobnega kot v primeru, če bi se srečali z domnevno inteligentnimi bitji iz vesolja, ki bi oddajali nam popolnoma nerazumljive zvoke.

Odkritje jezika pri vranah oz. vranah, tudi sivi vrani, bi spriči njihove sposobnosti proizvajanja kompleksnih zvokov in osupljive inteligence, ki jo prepoznamo v nekaterih drugih, neverbalnih vedenjskih lastnostih, pravzaprav ne bilo posebej presenetljivo.

Z možgani do energetske bogate in pestre hrane

Kanadski etolog Lefebvre je razvil »ptičji IQ«, s pomočjo katerega je ptice razvrstil glede na njihovo inteligenco. Kot glavni kriterij je uporabil inovativnost pri iskanju hrane. Vrani so, poleg nekaterih papig, dosegli največ točk na lestvici ptičjega IQ-ja.

Iznajdljivost sive vrane pri pridobivanju hrane je za zdaj verjetno najbolj očitna vedenjska lastnost, ki nas prepričuje o njeni inteligenci. Povsod po Sloveniji lahko opazujemo sive vrane, ki nastavljajo trde orehe pod kolesa vozečih avtomobilov ali pa jih z višine mečejo na trda tla, da bi prišle do energetske bogatih jedrc. Ugotovile so celo, da je to početje varnejše na prehodih za pešce, ko rdeča luč ustavi kolono vozil. Siva vrana v Izraelu se je v mestnem ribniku naučila loviti ribe na vabo iz kruha, ki ga je pobrala nekje v mestu. Primer je posebej zanimiv zato, ker se je, očitno zavedno, odpovedala zanjo užitni hrani (kruh), da bi pridobila boljši zalogaj. Na Finskem sive vrane skačejo v zelje ribičem, saj so se iz luknje v ledu naučile potegniti trnek, na katerega se je ujela riba. Če se individualni iznajdljivosti pridruži še sodelovanje, je učinek še boljši. Vrane v mestih so se naučile družno odpirati pokrove smetnjakov in tako priti do zanje okusnih zavrženih ostankov človekovih obrokov.

Za mladiče ni vse dobro

Odrasle sive vrane so pri izbiri hrane za svoje potrebe povsem neizbirčni oportunisti. Malce karikirano lahko rečemo, da se v njihovi prehrani znajde vse, kar tekne tudi človeku, pa čeprav v nekoliko drugačni obliki. Pri plenjenju posegajo po manjših organizmih, različnih nevretenčarjih, malih sesalcih in manjših pticah, tudi mladičih in jajcih. Večjega plena ne bi obvladale, saj nimajo anatomskih prilagoditev za ubijanje (primerne oblike kljuna ali krempljev). Hrana, ki jo uplenijo, je še posebej pomembna za mladiče, saj ti v svojem zgodnjem razvoju potrebujejo obilo beljakovin. Kljuni nenasnih mladih se polnijo predvsem z različnimi razvojnimi fazami nevretenčarjev, ki jih njihovi starši najdejo na poljih v bližini gnezd. Potreba je dovolj velika, da lahko gnezdeče sive vrane spomladi zadovoljivo nadomestijo različne kemične zatiralce škodljivcev. Vrane imajo pomembno čistilno funkcijo v naravi, saj pospravijo kar nekaj kadavrov drugih živali. Če najdejo intaktno truplo večje živali, se lotijo zgolj mehkih delov, denimo oči. Med ljudmi zato kroži zmotno prepričanje, da vrani ubijajo npr. jagnjeta tako, da jim izkljujejo oči.

Vrane družijo se rade

Živeti v skupini je vsekakor prednost, če imajo osebkovi ta sposobnost, da znajo prednosti takšnega življenja izkoristiti. Ena pomembnih gonilnih sil, ki ji raziskovalci danes pripisujejo ključen pomen v razvoju inteligence, je potreba družno živečih osebkov po obdelavi socialnih informacij, kot so informacije o sorodstvenih povezavah, položaju drugih osebkov v skupini in odnosih med njimi. Še posebej naj bi bilo to koristno za posameznika, ki skuša pretentati svojega sovrstnika, denimo pri skrivanju zaloga hrane. Med skrivači hrane in »tatovi« poteka tekma v tem, kdo bo uspešnejši. Zaloga hrane na koncu seveda pripada tistemu, ki je bil pri svojem delu bolj zvit. Raziskave kažejo, da so vrane, ki so same izkušene taticice, previdnejše in iznajdljivejše pri skrivanju svojih zalogajev.

Skupine sivih vran, ki se klajajo naokrog v času po gnezditvi, sestav-

ljajo predvsem mladostni neteritorialni osebki. V teh skupinah mladih vran potekajo igre, v katerih se vzpostavlja socialna struktura in utrjuje položaj posameznika, osebki pa se učijo medsebojnega prepoznavanja, ki poteka z neverbalno komunikacijo. Sive vrane pogosto družno napadajo vsiljivce, pri tem pa se še posebej izpostavi osebek, ki ima dominantno vlogo v skupini. V takih napadih posamezniki izkazujejo svoj pogum tudi zato, da utrjujejo svoj položaj v skupini. Sive vrane, ki se zvečer odpravijo na skupna prenočišča, so varnejše pred plenilci, saj je verjetnost za zaznavo le-teh v skupini večja. Sive vrane ne gnezdijsko kolonijsko, čeprav je v ugodnih razmerah gostota gnezdečih parov lahko velika. Tedaj je večje tudi znotraj vrstno plenjenje mladičev, kar je še eden od mehanizmov, ki uravnava velikost populacije.

Ko utihne milozvočno petje

Če se vrnemo k razpoloženskim mislim, ne moremo mimo žalosti, ki nas kot čuteča in ljubeča bitja obide, ko na račun potepuške muce, srake ali vrane z našega vrta izgine žgoleča mala nežna ptica. Še posebej nas lahko prizadene, ko se zazremo v uplenjeno gnezdo, v katerem so bili še pred kratkim ljubki, a nemočni mladiči. Povsem človeški je zato morebiten odpor do storilca, ki pa mu razumsko seveda ne moremo pripisati krivde. V naravi pač vladajo naravni zakoni in tudi siva vrana jim, kljub svoji inteligenci, ne more uiti. Plenjenje je eden izmed naravnih procesov, ki ima svojo vlogo v naravi. Če človek pretirano ne posega v naravno ravnovesje, je učinek plenjenja zanemarljiv ali pa ima celo pomembno vlogo uravnavanja populacij plena. Tudi zarod sivih vran je plen drugih vrst, najpogosteje kragulja, kanje, velike uharice, lisice, kune, mačk ...

Prebivalci mestnega in obmestnega okolja smo v zadnjih letih opazili porast števila sivih vran (in srak) v svoji okolici. Vzrok je v spremeni nem okolju. Mimogrede, kar v tem pogledu velja za sivo vrano, velja tudi za srako. V zadnjih desetletjih se je na račun iznajdljivega in nenehno »napredujočega« človeka močno spremenila struktura mest in predvsem predmestij. Kraki urbanega okolja se vse bolj globoko zajedajo v kulturno krajino, stičišča med krajinama pa je zato bistveno več kot nekoč. Ravno to stičišče je ključnega pomena za uspeh vran, ki v neposredni bližini mesta najdejo dovolj gnezdišč (posamezna drevesa ali skupine le-teh na poljih in travnikih), v mestu pa obilen dodaten vir hrane, zavetje in milejše klimatske razmere pozimi. Takšne razmere seveda povečujejo preživetje (predvsem odraslih) vran.

Pritisk s strani sivih vran (in srak) na ptice pevke je v urbanem okolju torej večji in lokalno te lahko tudi izginejo. Seveda pa vrani niso edini vzrok za upad drugih ptic pevk v mestih in njihovi bližini. Če so se te prilagodljive in inteligentne ptice tako zlahka koristile v takšnem okolju, pa urbanizacija sama namreč ni favorizirajoča za večino ptic pevk, ki na ta račun izgubijo svoja specifična bivališča. Tako so se zaradi urbanizacije mnoge vrste znašle pravzaprav v priležju dveh dejavnikov, ki sta sinergistično še posebej učinkovita. Bolj kot razburjanje zaradi nastalih razmer je naloga mislečega človeka ta, da procese v naravi čim bolj spozna in razume ter odpravlja in preprečuje predvsem lastni negativni vpliv na življenje okoli sebe. ●

1: Inteligenca na pohodu: človeka že dolgo vznemirja vprašanje, če poleg njega živijo tudi druga inteligentna bitja. Za odkritje ni potrebno potovati v vesolje. »Marsovečki« živijo kar med nami. foto: Darinka Mladenovič

2: Sive vrane so številčne v mestih in okolici, kjer najdejo obilico hrane in zatočišče. foto: Darinka Mladenovič

3: Spomladi so ličinke hroščev in drugi nevretenčarji pomemben vir beljakovin za mladiče. foto: Ivan Esenko